

11. Московская биржа [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rts.micex.ru>
12. ММВБ и «Роснано» презентовали «Рынок инноваций и инвестиций» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://strf.ru/innovation.aspx?Catalogd=223&no=21876>
13. Томашевський Д. М. Український ринок інновацій вже існує / Д. М. Томашевський [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tndi.kiev.ua/st3-ua.htm>

УДК 330.1

О.І. Шайдоров
*здобувач кафедри управління
фінансово-економічною безпекою,
Університет економіки та права «КРОК»*

Основні загрози економічної безпеки держави та шляхи зменшення їхнього руйнівного впливу

У статті досліджено основні загрози економічній безпеці країни. Визначено головні завдання державної політики щодо запобігання особливо небезпечних для національної безпеки негативних явищ в економічній, соціальній, військовій, інформаційній та екологічній сферах.

Ключові слова: економічна безпека, негативні явища, загрози, ринкові реформи.

А.И. Шайдоров
*соискатель кафедры управления
финансово-экономической безопасностью,
Университет экономики и права «КРОК»*

Основные угрозы экономической безопасности государства и пути уменьшения их разрушительного влияния

В статье исследованы основные угрозы экономической безопасности страны. Определены главные задачи государственной политики по предотвращению особо опасных для национальной безопасности негативных явлений в экономической, социальной, военной, информационной и экологической сферах.

Ключевые слова: экономическая безопасность, негативные явления, угрозы, рыночные реформы.

O. Shaydorov
*External PhD student
Financial and Economic Security Management Department,
“KROK” University*

The Most Vulnerable Threats of State Economic Security and the Ways of their Destructive Influence Diminishing

The article investigates basic threats of state economic security. The main tasks of public

policy on prevention of the especially dangerous for national safety negative phenomena in economic, social, military, informative and ecological spheres are defined.

Keywords: economic security, negative phenomena, threats, market reforms.

Постановка проблеми

Із розпадом СРСР та розривом усталених господарських зв'язків прагнення до ринку новоутворених держав стало нездоланим. Однак механічна зміна титулів власності на підприємствах-монополістах створила не ринок, а додаткову бюрократичну надбудову у вигляді антимонопольних комітетів, податкової інспекції та інших непродуктивних структур. Унаслідок цього чиновницький апарат в Україні за чисельністю і питомими витратами на утримання перевищив колишній адміністративний комплекс Радянського Союзу. Роздержавлення економіки позбавляє Україну та інші країни СНД обробної промисловості та сільського господарства і перетворює її на сировинну колонію Заходу. Приватизація та демонополізація призвели до розукрупнення цілісних технологічних комплексів, що поставило під загрозу саме існування найбільш наукоємної частини промислового потенціалу України.

В цих умовах суттєво актуалізуються питання безпеки національної економіки. Ключовим елементом механізму забезпечення економічної безпеки держави є робота з виявлення і попередження загроз. Основними, на нашу думку, є такі напрями цієї діяльності:

- виявлення випадків відхилення фактичних або прогнозованих параметрів економічного розвитку від порогових значень економічної безпеки та розроблення комплексних державних заходів, спрямованих на вихід країни із зони небезпеки. Заходи і механізми, що забезпечують економічну безпеку, розробляються одночасно з державними прогнозами соціально-економічного розвитку, реалізуються в програмі соціально-економічного розвитку України;
- організація роботи щодо реалізації комплексу заходів з метою подолання або недопущення виникнення загроз економічної безпеки України;
- оцінка рішень, що приймаються, з фінансових і господарських питань з позиції економічної безпеки України. Законодавчі та інші нормативні правові акти обов'язково повинні проходити експертизу на предмет економічної безпеки України.

Науковою проблемою є розроблення методичних підходів ідентифікації можливих загроз економічній безпеці та вироблення комплексу ефективних заходів щодо їх запобігання в системі забезпечення економічної безпеки держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

В Україні нині залишається гострою проблема корумпованості, наркобізнесу, проституції, нелегального виробництва та збуту продукції, фіктивних угод і грошових операцій. Ключовим елементом механізму забезпечення економічної безпеки держави є робота з виявлення та запобігання загрозам економічній безпеці держави. Основні підходи до вирішення зазначених проблем виклали у своїх працях вітчизняні науковці З. Варналій [1], В. Голікова [2], І. Губарева [3], М. Єрмошенко [4], І. Мазур [5], Є. Невмержицький [6], В. Предборський [7], О. Шапуров [8] та інші. До здобутків цих науковців слід віднести такі: виявлення випадків відхилення фактичних або прогнозованих параметрів економічного розвитку від порогових значень економічної безпеки та розроблення комплексних державних заходів щодо виходу країни із зони небезпеки; організація роботи з реалізації комплексу заходів з метою подолання або недопущення виникнення загроз економічній безпеці України; оцінка схвалюваних управ-

лінських рішень з фінансових і господарських питань із позиції економічної безпеки України.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

В узагальненому вигляді загрози економічній безпеці держави науковцями розділено на внутрішні та зовнішні [9; 10]. До внутрішніх відносять загрози, що породжуються такими негативними чинниками: успадкованою від минулого структурною деформованістю економіки; низькою конкурентоспроможністю галузей і сфер національної економіки; погіршенням стану науково-технічного потенціалу тощо.

Зовнішні загрози спричинені такими негативними чинниками як: завоювання іноземними фірмами внутрішнього ринку України за багатьма видами товарів народного споживання і, як наслідок, залежність країни від імпорту багатьох видів продукції, у тому числі стратегічного значення, а також комплектуючих виробів для машинобудування; переважання сировинних товарів, що склалося в українському експорті, втрата традиційних ринків збуту військової та машинобудівної продукції тощо.

Попри досить широке висвітлення комплексу наявних загроз і чинників небезпеки національної економіки існує проблема виділення з їх сукупності найбільш небезпечних з точки зору вразливості активів держави та розроблення пакету першочергових заходів з усунення їх руйнівного впливу.

Формулювання цілей статті

Метою статті є ідентифікація та ранжування загроз і чинників небезпеки за критерієм вразливості активів національної економіки та розроблення пакету першочергових заходів з усунення їх руйнівного впливу.

Виклад основного матеріалу дослідження

На першому етапі дослідження здійснювали аналіз наявних внутрішніх загроз і чинників небезпеки з метою їх ранжування за критерієм вразливості активів національної економіки з точки зору соціальних та економічних наслідків їх впливу. На наш погляд, у період ринкових перетворень національної економіки найбільшу небезпеку становлять такі внутрішні загрози та чинники небезпеки, що їх породжують:

1. Структурна деформованість економіки. Ця проблема є однією з головних загроз безпеці України. Суть успадкованої від колишнього СРСР структурної деформації полягає в гіпертрофованому розвитку галузей військово-промислового комплексу, паливно-енергетичного комплексу та важкої промисловості, з одного боку, і відсталому стані галузей і сфер виробництва, що працюють безпосередньо на задоволення потреб людини, з іншого (легка і харчова промисловість, сфера послуг тощо). У країні склалася економічна структура, яка постійно відтворювалася, не забезпечуючи належного розвитку названих галузей і сфер господарства, і за такої структури вийти з кризової ситуації буде дуже складно.

2. Низька конкурентоспроможність національної економіки. Ця проблема спричинена відсталістю технологічної бази більшості галузей, високою енергомісткістю та ресурсомісткістю виробництва, низькою якістю продукції та високими витратами виробництва. Спад інвестиційної активності посилив тенденції старіння виробничого потенціалу країни, проте оновлення фізично та морально застарілих основних фондів не спостерігається. Таким чином, відбувається зростання ступеня зношуваності основних фондів [11].

3. Погіршення стану науково-технічного потенціалу країни. Унаслідок економічної кризи сталася втрата позицій на окремих напрямках науково-технічного розвитку. Серйозним ударом для економіки країни став виїзд за кордон і вимушений перерозподіл в інші сфери діяльності висококласних наукових фахівців; сталася втрата престижності інтелектуальної праці; суттєво знизилась мотивація до досягнення якісних її результатів, припинили своє існування багато наукових установ.

4. Посилення паливно-сировинної спрямованості розвитку економіки. Визначно виявляється тенденція до перетворення України в паливно-сировинний придаток розвинених країн.

5. Відставання приросту розвіданих запасів корисних копалини від масштабу їх видобутку. Перетворення Української держави на паливно-сировинний придаток розвинених країн призводить до збільшення масштабів видобутку корисних копалин. Однак через скорочення фінансування робіт із розвідки запасів корисних копалин збільшення їх видобутку відбувається за рахунок уже відкритих родовищ, що з часом може обернутися дефіцитом ресурсів для власних потреб і залученням іноземного капіталу для виходу з кризи, що поставить Україну в ще більшу залежність від розвинених країн.

6. Низька інвестиційна активність. Кризовий стан економіки полягає, передусім, в істотному зниженні інвестиційної та інноваційної активності. Українська економіка, маючи в розпорядженні величезні ресурси, потужний інвестиційний та інноваційний потенціал, проявляє ознаки стагнації інвестиційної й інноваційної активності, що автоматично позначається на економічній безпеці країни [12].

7. Посилення територіальної диференціації рівня економічного та соціального розвитку регіонів. Ця загроза є результатом порушення виробничо-технологічних зв'язків між підприємствами окремих регіонів, об'єктивно наявних відмінностях у рівні соціально-економічного розвитку регіонів України.

8. Криміналізація економіки та корупція в органах державної влади. Значної гостроти для економіки держави нині набуває кримінальна загроза, оскільки зводить нанівець усі зусилля з реформування національного господарства. Прикладами криміналізації української економіки є зростання корупції та посилення організованої злочинності, її проникнення в ключові галузі української економіки; приховування прибутків і ухилення від сплати податків, порушення договірних зобов'язань тощо [13].

9. Непослідовність і неузгодженість дій центральної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, які призводять до порушення фінансової збалансованості, породжують загрози соціальних конфліктів, штучно послаблюють конкурентоспроможність вітчизняних виробників тощо.

На другому етапі досліджували зовнішні загрози та чинники небезпеки. Встановлено, що суттєву небезпеку становлять такі зовнішні загрози та чинники небезпеки, які їх породжують:

1. Завоювання іноземними фірмами ринку України за багатьма видами товарів народного споживання і, як результат – залежність країни від імпорту життєво важливої продукції.

2. Переважання сировинних товарів в українському експорті, втрата традиційних ринків збуту військової та машинобудівної продукції. Українські підприємства часто не спроможні власними силами розробляти нову техніку, а часом вона не влаштовує покупців, які вимагають оснастити її досконалим західним устаткуванням. І представники вітчизняних оборонних галузей були змушені

співпрацювати з іноземними компаніями, які мають у своєму розпорядженні найсучасніші технології.

3. Надмірна відкритість економіки держави відноситься до істотних загроз економічній безпеці. Світовий досвід країн з розвинутою ринковою економікою показав, що відкритість економіки в стратегічному плані потрібна. У розумних межах вона сприяє підвищенню ефективності й конкурентоспроможності економіки. Проте, відкриваючи доступ до економіки, необхідно пам'ятати про захист інтересів вітчизняного виробництва, фінансів і банківської системи, грошового обігу тощо.

4. Високий рівень зовнішнього боргу. Великий зовнішній борг передбачає значні витрати бюджету на його погашення, а також посилення спроб його використання для надання дії на прийняття Україною тих або інших стратегічних економічних і політичних рішень.

5. Втеча капіталу за кордон. Вивезення українського капіталу за кордон, втрата валютних ресурсів є найнебезпечнішою загрозою для економічної безпеки країни. Досвід показує, що приватний капітал завжди чутливий до загроз політичній та економічній стабільності, і у разі виникнення такої загрози засобом збереження капіталу стають зарубіжні вкладення.

6. Дії іноземних спецслужб з дестабілізації економічної, соціальної та політичної обстановки в Україні (диверсії, шпionaж, дезінформація тощо). Використовуючи труднощі перехідного періоду українського суспільства, прозорість наших кордонів і пов'язану з цим масову міграцію, іноземні секретні служби (як країн НАТО, так і окремих країн колишнього Варшавського договору) розвернули широкомасштабну вербувальну роботу. За останній період зусиллями правоохоронних органів України виявлено і взято під контроль сотні спецагентів силових структур і кадрових співробітників іноземних спецслужб, припинена діяльність декількох десятків агентів, у тому числі й завербованих українських громадян. На думку співробітників спецслужб, разом із шпигунством, іншою серйозною загрозою з боку іноземних спецслужб є тероризм. Усе частіше українці стають свідками і учасниками терористичних акцій як кримінального, так і політичного характеру.

7. Інформаційні війни та анексія територій. Не менш небезпечним, ніж шпигунство і тероризм, явищем є інформаційна дія спецслужб іноземних держав на українських громадян. На сьогодні інформаційна війна – це вже безпосередньо війна цивілізацій, це зіткнення різних базових цілей, знань, теорій [14]. Пропаганда у медіа просторі віртуальних переваг російської держави та хибне представлення українських реалій призвели до втрати Україною Автономної Республіки Крим та значного політичного напруження в окремих східних регіонах держави.

Завершальний етап дослідження був присвячений розробленню першочергових заходів, спрямованих на усунення руйнівного впливу найбільш небезпечних загроз економічній безпеці держави. У період ринкових реформ, на нашу думку, найбільшу небезпеку несуть внутрішні загрози. Однак зовнішні загрози через взаємозв'язок усієї сукупності загроз, як правило, посилюють небезпеку деяких внутрішніх загроз. Таким чином, на наш погляд, основним завданням державної політики в ринковий період повинно стати запобігання особливо небезпечним для національної безпеки негативним явищам в економічній, соціальній, військовій, інформаційній і екологічній сферах.

В економічній сфері до найбільш небезпечних чинників слід віднести: інтенсивне зростання економічної злочинності; критичне зниження можливос-

тей задоволення потреб держави в сировинних ресурсах і втрата можливостей адаптації економічної системи до скорочення сировинних і енергетичних ресурсів; структурна криза індустріальної системи внаслідок критичного падіння промислового, науково-технічного, експортного, платіжного потенціалів держави; високий рівень зовнішнього боргу; безконтрольне придбання іноземними фірмами російських підприємств; наростання інфляційних процесів; критичний стан інфраструктури держави; недостатньо ефективна робота органів державної влади; зростання безробіття і закриття або зупинка підприємств; затримки заробітної плати і збільшення бідних верств населення; погіршення фізичного, психологічного і генетичного здоров'я населення; поглиблення майнового розшарування суспільства на вузьке коло багатих і переважаючу кількість малозабезпечених громадян; втрата захищеності особи та суспільства; деградація культурного, освітнього та професійного рівня населення; зростання міжнаціональних, міжетнічних, регіональних, релігійних конфліктів тощо.

Для боротьби зі злочинністю в країні величезне значення має проведення МВС реформування органів внутрішніх справ. Без очищення від корупції правоохоронних органів неможливо розпочати наступ на економічну злочинність. МВС України розширює форми співпраці з іншими правоохоронними органами у сфері боротьби з економічними злочинами та з корупційними проявами. Однією з нових форм міжвідомчої співпраці є організація та проведення комплексу заходів щодо нормалізації криміногенної ситуації в країні.

Виключно важливе значення для блокування зростання економічної злочинності мали б заходи з первинного оздоровлення системи грошового обігу в країні. Ця проблема полягає в тому, щоб виробити механізми витіснення гривнею негривневих компонентів грошового обігу. Для витіснення долара з обслуговування зовнішньоторгового обігу досить здійснити такі заходи:

1) оголосити про стягування із заздалегідь встановленого терміну ввізних мит виключно в гривнях, що відразу змусить експортерів та імпортерів здійснювати частину операцій у рублях, щоб не втрачати на конвертації;

2) адміністративно зобов'язати національних експортерів нафти, газу проводити операції та встановлювати ціни виключно в рублях, що зумовить різке збільшення частки рублевого обороту в зовнішній торгівлі та прискорить витіснення долара з внутрішнього обороту. Витіснення з обороту доларової маси може дати в руки держави ресурс безінфляційної емісії мінімум 600 млн грн щорічно.

Проблема виникнення неплатежів пов'язана з нестачею обсягів оборотних коштів підприємств у зв'язку із загальною нестачею грошей у легальному обороті. Для подолання штучно викликаної «кризи неплатежів» можна запропонувати такий механізм:

1) законодавчо вводиться фонд виробничих оборотних коштів підприємства із вказівкою порядку витрачання цих коштів;

2) усім підприємствам на території України надається податкова пільга в розмірі 100% ПДВ і 100% податку на прибуток для утворення фонду виробничих оборотних коштів;

3) пов'язана в цих фондах підприємств гривнева маса негайно в міру зростання свого обсягу замінить у взаєморозрахунках неплатежі.

Таким чином, досить швидко 300 млн грн неплатежів буде задіяно в обслуговуванні взаєморозрахунків підприємств, які раніше забезпечувалися через емісію неплатежів. Оскільки емісія цієї гривневої маси лише замінить

негровневий компонент грошового обігу, вона не викличе інфляції. Далі для оздоровлення економічної ситуації в країні доцільно відмовитися від основних фіскальних податків, що мають дестимулюючий виробництво характер. Мізерна кількість реально збраних податків і масовість відходу від них унаслідок руйнування системи грошового обігу робить їх несуттєвими для фінансування бюджетної системи. Ліквідація податкового тиску негайно зумовить «вихід із тіні» капіталів.

Легалізація всіх кіл грошового обігу ліквідує головну базу криміналізації країни. ПДВ стимулює розвиток тіньових операцій, що призводить до скорочення приблизно в 2 рази бази податку на прибуток. У свою чергу податок на прибуток підштовхує господарських суб'єктів на приховування прибутку, у зв'язку з чим маса збраного податку приблизно в 3,5 рази менша потенційної ставки. Дію податку на прибуток стимулює розвиток тіньового бізнесу та завдає збитку всім формам легального бізнесу, передусім негативно позначаючись на виробництві. Відміна його сприятиме припиненню падіння виробництва та звузненню бази тіньового капіталу.

Для заміщення основних фіскальних податків у прибутковій частині бюджету пропонуються такі заходи. Передусім потрібне збільшення акцизів і ресурсних платежів. Нинішня їх величина є явно заниженою та економічно необґрунтованою. Такий стан справ стимулює розтринькування ресурсів, з одного боку, а з іншого – нееквівалентну торгівлю вказаними ресурсами. У першу чергу слід домогтися серйозного підвищення акцизів на нафту і газ. Доцільно ввести приблизно 10-відсотковий податок на операції з нерухомістю. Щорічно в Україні з рук у руки переходять гігантські обсяги нерухомості. Введення податку на такі операції істотно поповнить бюджет і унеможливить спекуляцію нерухомістю. Принципово важливим є введення системи протекційних імпорتنних мит із тенденцією до збільшення їхніх ставок. Цей захід приведе до того, що виробник будь-якого товару по цей бік митного бар'єру отримуватиме надприбуток порівняно з імпортером (останній втрачатиме її на митниці). Це захистить вітчизняного товаровиробника та зумовить серйозний приплив іноземного капіталу для інвестицій у виробництво товарів в Україні.

Особливості української економіки вимагають підтримки на внутрішньому ринку менш високих цін на сировину та енергоносії в порівнянні зі світовими. Як показав досвід вивезення стратегічних запасів сировини і палива з країни в останні роки, відсутність вивіреної державної лінії в цій галузі стимулює величезні зловживання. Найбільш вдалим рішенням уявляється вступ системи протекційних експортних мит, що забезпечує рівну прибутковість збуту сировини та енергоносіїв як при їх експорті за світовою ціною, так і при продажі на внутрішньому ринку за ціною нижче світової. Експортне мито стане важливим джерелом поповнення державного бюджету й одним із засобів боротьби з економічною злочинністю.

Останнім часом глобальних масштабів набули проблеми у військовій, інформаційній сферах та екологічній безпеці. Зниження рівня екологічної безпеки сприяє зростанню соціальної, політичної та навіть військової напруженості, що підтверджує необхідність комплексного підходу до забезпечення державної безпеки. Проте необхідно зазначити, що економічна криза мала для екології й позитивний результат – у зв'язку із зупинкою багатьох виробництв і різким скороченням ділової активності індустріальна діяльність стала менше завдавати збитку природі України, знизилася забруднення довкілля.

Висновки

Таким чином, у статті здійснено ідентифікацію та ранжування загроз і чинників небезпеки за критерієм вразливості активів національної економіки. Загрози та чинники небезпеки розподілено на дві взаємопов'язані групи: зовнішні та внутрішні загрози і чинники небезпеки. Встановлено причинно-наслідковий зв'язок між ними. Розроблено пакет першочергових заходів з усунення їх руйнівного впливу. У нинішніх умовах, коли Україна особливо ослаблена під дією як зовнішніх, так і внутрішніх загроз, а на її території широко розвернули злочинну діяльність диверсійні групи та кримінальні структури (українські й іноземні), а також активно ведеться розвідувально-підривна робота іноземних спецслужб, особливе завдання полягає в проведенні люстрації влади та керівного апарату державного управління та місцевого самоврядування, створенні нових силових структур та органів громадського правопорядку в системі забезпечення національної економічної безпеки.

Література

1. Варналій З. С. Економічна безпека України : проблеми та перспективи зміцнення / З. С. Варналій, Д. Д. Буркальцева, О. С. Сасенко / Монографія. – К. : Знання України, 2011. – 299 с.
2. Голіков В. Тіньова економіка як фактор дестабілізації економіки / В. Голіков // Економіка України. – 1996. – № 9. – С. 28-32.
3. Губарева І. О. Оцінка тіньової економіки в системі забезпечення економічної безпеки країни / І. О. Губарева // Бізнесінформ. – 2009. – № 11. – С. 25-26.
4. Ермошенко Н. Теневая экономика и экономическая безопасность государства / Н. Ермошенко. – К.: Финансовая тема. – 1999. – № 4. – С. 35-42.
5. Мазур І. Детінізація економіки України як пріоритет економічної безпеки України / І. Мазур // Стратегічні пріоритети. – 2008. – № 3. – С. 76-83.
6. Невмержицький Є. Корупція в Україні: причини, наслідки, механізми протидії : Монографія / Є. Невмержицький. – К. : КНТ, 2008. – 368 с.
7. Предборський В. А. Тіньова економіка як загроза національній безпеці / В. А. Предборський // Формування ринкових відносин в Україні. – 2005. – № 9 (52). – С.14=18.
8. Шапуров О. О. Економічні аспекти тіньової економіки / О. О. Шапуров // Економіка та держава. – 2011. – № 10. – С. 27-28.
9. Чечель О. М. Економічна безпека в контексті державної економічної політики України / О. М. Чечель [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/apdu/2010-1/doc/3/10.pdf>
10. Рябчук М. Внутрішній вимір зовнішньої безпеки: загрози уявні та реальні / М. Рябчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://exlibris.org.ua/riabczuk/r15.html>
11. Національна економіка. Навчальний посібник / А.Ф. Мельник, А. Ю. Васіна, Т. Л. Желюк, Т. М. Попович. – К.: Знання, 2012. – 463 с.
12. Щодо тенденцій і напрямів стимулювання інвестиційної діяльності в Україні в пост-кризовий період. Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/639/>
13. Миндюк Т. П. Економічна злочинність в Україні та шляхи її подолання / Т. П. Миндюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/4882/1/148.pdf>
14. Інформаційна війна як форма ведення інформаційного протистояння [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/1212012436972/politologiya/informatsiyana_viyna_forma_vedennya_informatsiyного_protiborstva